

Люріна Т. І.,
професор кафедри початкової освіти
та природничо-математичних дисциплін
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук,

Кошман П. Я.,
викладач кафедри початкової освіти
та природничо-математичних дисциплін
Київського університету імені Бориса Грінченка,

Набільська О. В.,
викладач кафедри початкової освіти
та природничо-математичних дисциплін
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНИХ ВІДНОСИН СТУДЕНТІВ

У статті висвітлюється питання формування толерантних відносин студентів в освітньо-культурному просторі вищого навчального закладу, подано модель формування толерантних відносин студентів.

Ключові слова: студенти, формування толерантних відносин, освітньо-культурний простір.

Постановка проблеми. Сьогодні підростає покоління знаходиться в епіцентрі психологічної напруженості, соціальних протиріч, які зумовлюють розвиток поведінкових девіацій, агресивності, ускладнюють формування толерантних відносин у соціумі. Про необхідність формування толерантної особистості наголошується в Концепції формування світогляду громадянина України, Національній доктрині розвитку освіти та інших державних документах [7; 9]. Для сучасного суспільства проблема толерантності має особливе значення, оскільки без її вирішення неможлива культурна згода, налагодження цивілізованих взаємин між національними та соціальними групами.

Аналіз праць науковців з досліджуваної проблеми показав, що ідея толерантності має давню історію. Так, проблема толерантності знайшла своє відображення у дослідженнях Г. Асмолова, І. Беха, В. Біблера, С. Бондиревої, Б. Вульfoва, Б. Гершунського, В. Кудіна, В. Огнев'юка, В. Тишкова та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 8; 10; 11]. Проведений аналіз досліджень проблеми формування толерантної свідомості та толерантних відносин в освітньому процесі вищого навчального закладу показав, що, незважаючи на значну кількість робіт з цієї теми, питання формування толерантних відносин потребують подальшого більш глибокого вивчення.

Результати теоретичного аналізу різних джерел (монографій, дисертацій, статей) і звернення до практики дали змогу виявити низку суперечностей між реальними потребами суспільства в толерантній особистості і відсутністю цілеспрямовано організованої діяльності щодо формування толерантних відносин студентів, освітнім простором вищих навчальних закладів, що існує і розширюється, і відсутністю належної уваги до проблеми формування толерантних відносин студентів, великими можливостями засобів мистецтва, комунікації та їх недостатнім використанням у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Мета статті полягає у висвітленні питання формування толерантних відносин студентів в освітньо-культурному просторі вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи теоретичний аналіз наукової літератури, ми намагалися дати повноцінну характеристику стану вивчення феномену «толерантність» і висвітлити його найбільш вживані значення у теорії сучасного наукового знання крізь призму походження цього поняття. Вивчення довідково-енциклопедичних джерел свідчить про те, що етимологія терміна «толерантність» походить від латинського дієслова *tolero*, яке означає нести, тримати, терпіти. Це дієслово вживалося у випадках, коли необхідно було нести, тримати у руках яку-небудь річ, при цьому людині потрібно було докласти певних зусиль, терпіти та страждати.

Ширшого застосування термін набув в англійській інтерпретації — *tolerance*, — де поруч з терпимістю він також означає допускати. Зіставлення значень показує міру, межу, до якої можна терпіти іншу людину, явище, навіть якщо вони незрозумілі, викликають сумнів, здивування, неприйняття або опір. Англійський словник подає такий спектр значень: 1) здатність почути й зрозуміти іншу людину; 2) стійкість до стресів і конфліктів; 3) терпимість у ставленні до ближнього.

У французькій мові цей термін розуміється як повага свободи іншого, його способу мислення, поведінки, політичних або релігійних поглядів. Французько-український словник психологічних термінів подає таке тлумачення: «стійкість, витривалість». У німецькій мові «толерантність» тлумачиться також як допуск. У китайській мові виявляти толерантність означає дозволяти, допускати, виявляти великодушність у ставленні до інших. Більш широка гама почуттів і відносин присутня в арабській мові, де цей термін може вживатись у таких значеннях: прощення, пробачливість, лагідність, ласкавість, доброзичливість, терпимість, прихильність до інших людей. Водночас у персидській мові толерантність розуміється як терпимість, витривалість, готовність

до примирення із супротивником. У російській та українській мовах більш близьким за значенням поняттю «толерантність» є термін «терпимість».

Аналіз наукової літератури дає змогу виявити такі сфери прояву толерантності: міжнаціональна (полікультурна), релігійна, міжособистісна, громадянська, міжкультурна, політична, правова, мовна, професійна, міжвікова.

Проблема толерантності неоднозначно розкрита з позиції різних наук. У філософському розумінні толерантність означає світоглядну життєву позицію «за» чи «проти» принципів, норм, переконань, що виробляються як результат етнічного, духовного досвіду особистості. У культурологічному контексті толерантність — це основа взаєморозуміння і співробітництва, що будується на повазі до іншого, визнанні його цінності і толерантному сприйнятті його індивідуальних особливостей, які не виходять за рамки морально-правових норм при збереженні власної безпеки та індивідуальності. В етиці поняття «толерантність» ототожнюється з «терпимістю» — моральною якістю, що характеризує ставлення до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки інших людей. У соціології толерантність розглядається як система суспільних відносин, у психології — як терпимість, поблажливість до чого-небудь, можливість прийняття вражень, що не відповідають або навіть протилежних наявним у людини уявленням. З поняттям «толерантність» у педагогіці пов'язується удосконалення освітньої системи, що припускає кардинальні зміни у ставленні особистості до себе і навколишнього світу, здійснення пошуку оригінальних рішень у ході побудови навчально-виховного процесу.

Міжнаціональна толерантність виступає концентрованим вираженням ставлення носія будь-якої національності (етнічності) до інших національних мов, культур тощо. У той же час міжнаціональна толерантність є нерозривною складовою національної самосвідомості в цілому, оскільки, будучи формою прояву ставлення до іншої особистості, вона не може існувати абстрактно, без реального носія — суб'єкта національних і міжнаціональних відносин. Однією зі сфер, які найбільше потребують формування толерантності, є сфера міжнаціональних відносин. Як свідчить практика, серед істотних причин міжнаціональних конфліктів поряд із соціально-економічними головними є низький рівень загальної моральної культури людей і недостатня їх підготовленість до соціальної взаємодії в умовах багатонаціонального суспільства. Формування міжнаціональної толерантності може стати одним з важливих чинників стабілізації ситуації у світі, виховання культури міжнаціонального спілкування. Міжнаціональна толерантність — це сучасна світова цінність, яка ґрунтується на принципах культури миру і ненасильства, гуманізму і терпимості, є запорукою мирних взаємин між представниками різних культур, етносів і релігій, заснованих на їх повазі, визнанні, прийнятті та розумінні, не ущемляючи і не піднімаючи цінність кожної з них.

В основу нашого дослідження покладена гіпотеза, згідно з якою формування толерантних відносин студентів буде ефективним за дотримання таких умов: уточнення змісту поняття «толерантні відносини студентів», сприйняття, накопичення і творче осмислення моральних, духовних і культурних досягнень різних народів і соціальних груп з урахуванням соціально-психологічних і регіонально-етнічних особливостей, розроблення низки різноманітних засобів та визначення шляхів їх реалізації, проведення моніторингу рівня сформованості толерантних відносин студентів.

Освіта як спосіб соціокультурного відтворення людини становить єдність педагогічної взаємодії та власної активності студентів. Об'єднання цих процесів здійснюється у спільній діяльності та спілкуванні, де від специфіки впливу педагога на студента залежить можливість виникнення оптимальної реальної співпраці, наслідком якої буде поява освітніх подій, які свідчать про процес формування освітнього простору.

Модель формування толерантних відносин студентів включає мету, завдання, принципи, умови, функції формування толерантних відносин, а також сукупність засобів. В її основу покладено такі підходи: особистісний, що ґрунтується на уявленні про особистості як цілі і фактори освітнього процесу; феноменологічний, що базується на філософських та соціокультурних ідеях; культурологічний, відповідний культурним завданням розвитку спільноти; аксіологічний, спрямований на формування системи цінностей, соціально-цілісного комплексу поглядів, переконань, ідеалів, де людина виступає найвищою цінністю. Принципи моделі (гуманізації, системності, культуровідповідності, діалогічності, полікультурності, безконфліктної взаємодії) визначали функції (адаптаційна, соціально-виховна, пізнавальна, культурологічна). Зміст моделі покликаний забезпечувати вимоги сучасного суспільства, котре поряд із державним стандартом включає особистісний саморозвиток. Сформованість толерантних відносин студентів визначається за виявленими рівнями, які оцінюються за такими критеріями: пізнавальний, ціннісний, діалогічний. Для вимірювання кожного критерію та їх показників були використані адаптовані тести, діагностичні методики та інші форми оцінювання.

Педагогічні засоби формування толерантних відносин студентів базуються на наукових знаннях, спільній діяльності студента і викладача, особистісних творчих проявах, емоційно-образному світі мистецтва, історичних традиціях і сучасних інноваціях, а також національній культурі етносів.

Висновки. У результаті дослідження теоретично обґрунтовано і встановлено, що структура толерантних відносин студентів, під якими ми розуміємо систему усвідомлених зв'язків та позитивних взаємодій між суб'єктами освітньої діяльності, що реалізується в поведінкових актах, які найбільше задовольняють суспільство і колектив, включає такі компоненти: когнітивний (визначається знанням і розумінням своєї особистості і особистості іншого, уявленнями про різноманіття культур, релігій, народів, національностей, про конструктивні взаємини з представниками національних співтовариств, потребами в розширенні міжнаціонального міжособистісного спілкування та професійного кругозору); емоційно-ціннісний (мова музики як унікальна специфічна мова емо-

цій і почуттів, що актуалізує емоційне реагування, чуйність щодо себе і навколишнього світу; усвідомлення цінності кожної особистості будь-якої національності, бажання і вміння зрозуміти і прийняти позицію іншого); діяльнсько-творчий (активна діяльність спрямована на творче, діалогічне сприйняття духовно-матеріальних продуктів різних народів і національностей в їх різноманітті; здатність і готовність до діалогу культур з представниками інших національностей, узгодженість спільного вибору можливостей вільних творчих дій).

ДЖЕРЕЛА

1. Асмолов А. Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека / А. Г. Асмолов. — М. : Смысл, 2007. — 528 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості. Сходження до духовності / Іван Дмитрович Бех. — К. : Либідь, 2006. — 272 с.
3. Библер В. С. Диалог культур: опыт определения / В. С. Библер // Вопросы философии. — 1989. — № 6. — С. 31—42.
4. Бондырева С. К. Толерантность (введение в проблему) / С. К. Бондырева, Д. В. Колесов. — М. : Изд-во МПСИ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2003. — 240 с.
5. Вульффов Б. З. Воспитание толерантности: сущность и средства / Б. З. Вульффов // Внешкольник. — 2002. — № 6. — С. 12—16.
6. Гершунский В. С. Толерантность в системе ценностно-целевых приоритетов образования / В. С. Гершунский // Педагогика. — 2002. — № 7. — С. 3—12.
7. Концепція формування світогляду громадянина України // Освіта. — 1996. — 20 листопада. — С. 7—9.
8. Кудін В. О. Мистецтво і духовний світ молоді / В'ячеслав Олександрович Кудін. — К. : Рад. шк., 1983. — 97 с.
9. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. — 2002. — № 33, 23 квіт. — С. 4—6.
10. Огнев'юк В. Людина. Культура. Історія : [моногр.] / В. Огнев'юк, П. Кравченко. — К. : Генеза, 1999. — 156 с.
11. Тишков В. А. Толерантность и согласие в трансформирующихся обществах / В. А. Тишков // Очерки теории и политики этничности в России. — М. : Русский мир, 1997. — С. 256—274.

В статье освещены вопросы формирования толерантных отношений студентов в образовательно-культурном пространстве высшего учебного заведения.

Ключевые слова: студенты, формирование толерантных отношений, образовательно-культурное пространство.

The article highlights the issue of forming tolerance of students in educational and cultural space of the university, presented model of tolerance students.

Key words: students, the issue of forming tolerance, educational and cultural space.

Маковецкая К. Н.,

аспирантка Южноукраинского национального педагогического университета имени К. Д. Ушинского

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Современное общество, находясь в процессе постоянной трансформации, переживает очень трудный период, для которого характерны экстремизм, национальный, культурный или религиозный шовинизм, острое неприятие другого. Статья посвящена одной из актуальных проблем современного гуманитарного знания — проблеме толерантности, ее сущности и формированию у подрастающего поколения.

Ключевые слова: толерантность, коммуникативная толерантность, образовательная среда.

Постановка проблемы. Важнейшим ориентиром современной образовательной политики является воспитание личности, уважительно относящейся к мнениям, взглядам, ценностям других людей, способной к межкультурному диалогу и взаимопониманию с представителями иной культурной, национальной или религиозной среды. Очевидное повышение внимания общества к культурным различиям, возрастание роли фактора этнической принадлежности, стремление малых этносов сохранить свою национальную самобытность, возникающие проблемы межнационального общения среди молодежи заставляют уделять проблемам толерантности все более пристальное внимание.